Krúdy Zsuzsa

Apám, Szindbád*

Felejthetetlen marad számomra József nádor egykori nyaralója, ahol életem első 10 évét töltöttem. Ez az épület a Margitsziget közepén állott, egy több száz éves romfalhoz épitve. A mi időnkben az egyemeletes, öles, vastag falú, zöld zsalugáteres, hulló vakolatú, foltozott tetejű házat kastélynak nevezték, pedig valójában bér- és szolgálati lakások voltak benne. Itt kapott helyet a Sziget egyetlen szatócsboltja is, ahol zsebünkhöz képest igen borsos áron mértek.

Mi az emeleten éltünk, három irdatlan magas, nyikorgó padlójú helyiségben. Pici konyhánk a földszinten szerénykedett. Első szobánk — „udvarinak" hívtuk — közvetlenül a lépcsőházból nyílott, amelyet egy szál dróton lógó villanykörte hasztalan próbált megvilágítani. Vécénk közös volt Földesékkel. Fürdőszobánk nem lévén, ingyenes bérletet kaptunk a gyógyfürdőbe, ahol Apu napi vendég volt.

Az ő birodalma, a háromablakos sarokszoba volt a legnagyobb, talán 7×7 méteres. A rosszul záródó ablakokon besüvítő dunai szél és kevés tüzelőnk miatt szinte átfűthetetlen. Különösen hajnalonként volt itt hideg, amikor felkelt dolgozni. Régi fekete télikabátjába burkolva, párnázatlan, kemény széken ülve hajolt a lila papírral bevont, az ő magasságához képest alacsony asztalra. Rendszerint délig írt. Csak néha-néha állt fel, hogy karjait, ujjait megtornásztassa, megropogtassa. (Az „íróbütyök" már régen megjelölte a kezét.)

A kastély környezete, az egész Sziget mesébe illő, varázslatosan szép. A kétszáz fajta fa, köztük a Kínából idetelepített vasfa, amelynek télen is zöld és bőrerős volt erezet nélküli levele, a gyönyörű platánok, szerecsendiófák jó barátainkká váltak. Különösen a kastély előtti „Hét vezér fája." Ez a hatalmas vén vitéz hét ágából már csak hármat őrzött és lépcsőszerű odva kitűnő játszóhelyet biztosított a szigeti gyerekek számára. Som-, bodza-, mogyoróbokrok kínálgatták gyümölcseiket. (Álmaimban még visszajár az anyu készítette bodzalekvár illata és a házi szaloncukor íze.) Kétezerféle virág nyílott. Ügyes kezek bíbelődtek velük. A vadon termő százszorszép élő szőnyegként pompázott. És a madarak? Jól megtermett varjak, hűséges feketerigók, kedves cinkék éltek körülöttünk. A nagy, zöld harkály egész nap szorgalmatoskodott.

Apu igen szerette lakhelyét, és ha csak tehette, bejárta. Lassan, figyelve sétált. Szokása volt meg-megállni, és nyomozni a lombban egy-egy fészkelődő cinkét, vörösbegyet. Ilyenkor derekát vastag bambuszbotjának támasztotta.

A szigeti alkalmazottakkal, hídőrökkel, lóvonatvezetőkkel a mosodában, kertészetben, fürdőben dolgozókkal, a Csév községből bejáró napszámos lányokkal, asszonyokkal jó barátságban voltunk. Józsi bácsi, a nagy bajuszú lóvasútkocsis bárhol megállt, ha integettünk neki. Kronesi néni, a madárszemű, csipogó, ragyás arcú trafikosnő, hófehérre púderezett lányaival, a lassú beszédű patikus (ábrándjaiban a Fidzsi-szigetekre készült.) Helyes Gyuri bácsi, a Kisszálló portása, aki még Arany János körül teljesített szolgálatot. Annuska, a félkarú söprögetőlány (a lóvasút vágta le a karját), a vörös bajszú Károly lakatos és ezermester voltak a Sziget jellegzetes alakjai.

Kálnay László nyíregyházi ügyvéd és író egy időben gyakran volt vendégünk. Anyu nem szerette Kálnayt, mert sokat ivott, és hangosan énekelt. Nem bocsátotta meg neki azt sem, hogy annak idején a diák Krúdyval és Dálnoki Gaál Gyula vándorszínész kedveltette meg a bort és az éjszakázást. Krúdy számos írásában örökítette meg Kálnayt, többek között ő a Hét bagoly Szomjas Gusztija, a Szindbád Portobágyija.

Apu nagyon szerette, ha meséltek neki. Bródy Sándor és fiai Háry János históriáit. Oszkár bácsi, Hargitai Pista, Kállay Pista, de a Szvetenai utcai hullamosók elbeszéléseit is nagy élvezettel hallgatta. Érdeklődéssel figyelte a legkülönbözőbb történeteket, meséket, ha azok jóízűek vagy humorosak voltak. Odaadóan hallgatta meg, akár egy disznóölés szertartását, ha azt színesen beszélték el. Az útikalandok is szórakoztatták. Érdekelték különböző ételek elkészítésének módjai, de ha valamit kifelejtettek belőle: „Valami hibádzik még" jegyezte meg, s örült, ha rájöttek, hogy mire gondolt. Társaságban többnyire csak hallgatott, figyelt és tűnődött, pedig kitűnő elbeszélő volt. Ritkán történt meg, amit Kosztolányi jegyzett fel róla: „Én hallottam őt, egyszer késő éjszakán mesélni, bornál és szivarszónál folytatta a régi mesét, amit abbahagyott. Legutóbb, ha jól emlékszem, Indiában jártunk. Visszapillantott oda, ahol sosem volt, és beszélt gyémántokról, virágbozótokról, indus csodákról, mérges kígyókról, melyek éjjel sziszegve kúsznak be az alvók ágyába, míg az indusok tejjel tova nem fröcsentik őket."

A szigeti kellemességekhez tartozott a dunai fürdés. Akkor még nem volt olyan mély a víz a part mellett, csak később kotorták ki a medret. Szüleim a Dunán keresztül jártak Óbudára bevásárolni. Drabcsik, a vén, borissza halász szállította őket rozoga ladikjával, amelyet egyetlen evezővel hajtott. Egy napon azonban nem jelentkezett a hívó füttyszóra. Később kiderült, hogy részegen a Dunába fulladt.

Szinte naponta járt ki a Szigetre Jászai Mari. Szerepeit is itt tanulta. A szivattyúskút dombocskájáról búgott fel Elektra, átkozódott Gertrudisz. — Pihenő idejében gyakran az ölébe vett, s játszott velem.

A Szigetnek kevés állandó lakója volt. A múltból kedves arcok, hangok, nevek bukkannak fel, így H. Évié, Fendrik Mancié, Földeseké, akik melyen a szívembe íródtak. Dr. Földes Imre feleségével, Ilonka nénivel, két fiával, Gyurival és Ferivel ritka szeretni való család volt. Csak jót, szépet, a bajban segítséget, emberséget kaptunk tőlük. Gyuri fiatalon Párizsba ment dolgozni, míg a kiváló képességű, művelt, mindig vidám, bizakodó, szívvel-lélekkel kommunista Feri tanár lett. A párizsi Sorbonne-on és a bolognai egyetemen tanult. A második világháború alatt büntetőszázaddal Ukrajnába vitték, ahonnét nem tért vissza.

Kedves, bohém népség élt a Kis- és Nagyszállóban. A tatárkülsejű Boromissza Tibor és a hosszú nyakú Tipary Dezső festők, Kárpáti Aurél, Bródy Sándor, Molnár Ferenc, Zilahy Lajos, Harsányi Zsolt, Egyed Zoltán, Lestyán Sándor ifjú hitvesével, Gaál Francival, Kerpely Jenő gordonkaművész feleségével, a csinos, temperamentumos Tapolczay Jojóval (Vízvári Mariska és Tapolczay Dezső leányával), Hunyady Sándor, Farkas Imre, Szép Ernő, Szomory Dezső, Berczi Géza, Kosáry Emmiék, Jan Kubelik hegedűművész a családjával és ki tudná felsorolni, még kik. Ennyi fiatal, vidám művészember között természetesen se vége, se hossza nem volt a jóízű tréfáknak, ugratásoknak.

Egy havas, téli napon a társaság Berczi Gézát menesztette némi pénzmagért Jób Dániel színigazgatóhoz. Berczi a kapott pénzen rengeteg ennivalót vásárolt, mivel azonban a hóakadály miatt a lóvasút nem járt, kölcsönadták neki az egyik lovat. Így lovon ülve érkezett a Kisszállodához, ahol örömmel fogadták. Állandó heccsorozat zajlott a Bródy fiúkkal, akik apjuktól minden látogatásukkor szép pénzt kaptak. Ha az öreg Bródy nem volt otthon, hol az egyik, hol a másik gyanútlan szállodavendégre szabadították rá őket azzal, hogy az író otthagyott számukra nagyobb összeget. (Egyébként Bródy Sándor szenvedélyes szakács volt. Nálunk néha halpaprikást remelt.)

Szomory Dezsőt is gyakran ugratták, és XIII. Leó pápának csúfolták. Apu nemigen kedvelte őt, mert keresettnek, affektálónak, piperkőcnek tartotta; nem is volt vendégünk soha. — A kastélyban töltött évek alatt hozzánk legtöbbször Szép Ernő, Bródy Sándor, Kárpáti Aurél, Révész Béla, Kerpely Jenőék, Szakács Andorék és Pólya Tiborék jártak.

* Részlet

A vörös postakocsi ismét elindul

Krúdy-kiállítás Budapesten

Tegnap délben, amikor Óbudán, a Templom utcában megkoszorúzták *Krúdy Gyula* egykori lakóházát, *elindult onnan egy vörös postakocsi.* A bakon korabeli postásruhában feszítettek ketten, benn a kocsiban pedig egy nő és egy férfi századeleji viseletben utazott. Végiggurult a Margitszigeten, majd a Tabánon, megállt két vendéglőnél, végül beállt a Petőfi Irodalmi Múzeum kapuboltozata alá, a Belvárosban. A lovakat kifogták, a vörös postakocsi pedig ott marad jövő év áprilisának végéig. Akkor zár be ugyanis az az *Őszi utazások* című, Krúdy születésének századik évfordulójára készült kiállítás, amelyik *dr. Kerényi Ferenc* rendezésében nyílt a múzeumban.

Három teremben idézi a kiállítás Krúdyt, korát és műveinek világát. Egyáltalán nem szokványos irodalmi kiállításról van szó. *Nem dokumentumok, könyvek, iratok, képek tömegét „önti" a látogatók elé.* Hangulatot idéz, emlékeket, olvasmányélményeket ébreszt, kedvet csinál újabb lapozgatáshoz. Ugyanakkor a látvány érdekességével is szolgál.

Az első teremben a millennium időszaka és a pályakezdő környezet idéződik fel. *Kiépítettek egy szabályos kávéházi sarkot is, sokágú vasfogassal, márványasztalokkal, ahol a látogatók helyet foglalhatnak, korabeli újságokat, valamint Krúdy-könyveket olvashatnak, fényképeket nézhetnek.* A második teremben imitált kisvárosi tér fogadja a belépőt, kockakővel az „úttesten", s házak homlokzatával. Az ablakokon be lehet nézni négy szobába, s a benn láthatók Krúdy-novellákat idéznek. Egy *Majmunka-szoba*, egy *Szindbád-szoba*, egy *Tótágas-szoba* és egy *kiskocsma* látogatható még. A helyükön vannak a legapróbb berendezési tárgyak is, korabeli formában.

A harmadik teremben fatörzsek között, zörgő avaron vőlegény és menyasszony „lépked" (bábuk), fátyolosan, cilinderesen. Tüllfüggönyön keresztül látható az egész; *egy álomvilág megjelenítése.* Fatörzsek, órák, tollas kalapok. A terem másik felében pedig durva faácsolaton *korabeli szocio-fotók, a valóságot láttatók, az előbbi álomvilágot ellensúlyozók.*

Jó ötleten alapuló, s minden bizonnyal hatásos, sokakat olvasásra késztető Krúdy-kiállítás nyílt a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

Mátyás István

Harsányi Zoltán

KRÚDY ÉS PÁRIZS

Nem akarunk senkit abba a tévhitbe ringatni, hogy Krúdy Párizsban is járt, ezért előre is kijátsszuk a kártyát: Krúdy soha nem volt Párizsban. A cím azonban mégsem légből kapott: lehetett volna; egyszer nagy alkalma lehetett volna egy pompás párizsi útra. Csathó Kálmán meséli Írótársak című könyvében, hogy Rózsahegyi mutatta neki először Krúdyt, a magas, barna fiatalembert, egy éjjeli kávéházban, mindjárt hozzáfűzve, hogy másnap kellett volna Párizsba utaznia, a székesfőváros kétezer forintos ösztöndíjával a zsebében, de előző éjjel rossz volt a lapjárás az Otthon-körben és ösztöndíja az utolsó fillérig elúszott.

Az eset egyébként homályos. Csathó Kálmán 1901-re teszi ezt a találkozást, amikor Krúdy még huszonhárom éves volt, mások — néhány röpke utalásban még előfordul a történet — tíz évvel későbbre. De lehet, hogy csak legenda ez is, mint annyi minden Krúdy körül. A Krúdy-filológia tudomásom szerint még nem tisztázta az esetet.

„Hát így nem jutott el Párizsba! Csak a párizsi expresszre szállt föl minden nyáron, azzal ment Nagymarosig, ahol a gyerekei nyaraltak" — jegyzi meg Szabó Ede Krúdy-könyvében. Nem jutott el Párizsba, ahol pedig Kuncz Aladár, a Fekete kolostor-ban ezt írja, sírt az örömtől a bérfogaton, amikor először hajtatott a Gare de l'Est-ről szálláshelye felé. Ahol Ady megtalálta a maga „Bakonyát", ahol Rippl-Rónai, a francia posztimpresszionisták, a nabik baráti körében kifejlesztette gyönyörű művészetét, és ahol még annyian kaptak a „szittyák" közül ösztönzést és bátorítást a századelőn. Párizsban, amely a XVIII. század óta, és ekkor ismét a kultúra, a műveltség csillogását árasztotta a világra. A „fény városában".

Sokszor elgondolkoztam már ezen a Krúdy-adomának beillő történeten. Hát igen, rosszul járt a lap, és egy dupla vagy semmi elfújta a kétezer békebeli koronát és a párizsi utat. (Nem lehet pontosan felmérni az értékét, mert az átszámítások mindig bizonytalanok. Azt azonban tudom, hogy jó atyám 1911-ben kilencven koronára nősült, havonta ennyi lévén a fizetése, és anyámat, aki tanítónő volt, azonnal lemondatta az állásáról.) De nem is a pénzbeli veszteség itt a legfontosabb — ami pedig sok embert öngyilkossági gondolatokra indított volna —, hanem a párizsi látogatás elmaradása. (Többet aztán meg sem kísérelte a Párizsutazást.) Talán többet nem is gondolt rá. Ekkor, tehát egyetlenegyszer életében alkalma lett volna Párizsban járni, és közelebbről megismerkedni a franciákkal, és valahányszor ez eszembe jut, mindig azon töprengek, vajon mit jelentett volna számára ez a párizsi élmény, és egyáltalában jelenthetett volna-e valamilyen érezhető hatást művében.

Krúdy egy félelmetes őserő volt. Normális emberi méretek számára követhetetlen életmód és alkotóerő. Különös, utánozhatatlan, magában álló volt embernek és írónak egyaránt — mondja róla Schöpflin Aladár is. Meg vagyok győződve, hogy témái más kezében szétfolynak vagy pocsolyákká változnak. Csak ő alkothatta meg ezt a hangulati világot, ezt a minden modulációra alkalmas erős és színes szövésű költői prózát, amely még akkor sem vét hibát, ha kábult bortól, szerelemtől, éjszakázástól vagy az utolsó napok teljes erőtlenségében született.

Krúdy a legerősebb írói egyéniségek egyike, aki a saját alapélményekből szőtt emlékvilágán kívül semmit sem fogad be. Százszor is leltározták már emlékeinek az élményanyagát: a nyírségi táj ez, a kisváros, a gyermekkor, Bodolin, a budapesti „kisváros", vagy helyesebben kisvárosok emlékképe, a Józsefváros, a Belváros, a hajdani Tabán, a Víziváros, Óbuda, a kocsma, nem kávéház, hanem kiskocsma, a Nagymező utca és az Ó utca környéke, a Magyar utca, a nők százhét szerelme, és a nők számtalan, futó szerelme, ami mint egy állandóan lebegő emlékpára veszi körül életét és írásait, és élete az írás volt, és az írás volt az élete, és amelyből hiába is akart volna kilépni. Hiába harangozta be például néhány regénye előszavában, hogy egészen mást fog írni — a humorig lehetne fokozni ezt a megfigyelést —, már a második oldalon, sőt, már a második bekezdésben összesűrűsödik ez az emlékekből szövődő félhomály körülötte, nők tűnnek fel azonnal félreismerhetetlenül de mégis felismerhetetlenül, ismerősnek tűnő tájak, amelyeknek a bokrai mögött „őszi délutánok csendje figyelget", kiskocsmák és nagy futtatások, B. Liszka művésznő harisnyakötője villan, nyírségi földek bánatos napraforgói és a nyíregyházi Sóstó, amelynek a fái alatt Virág Irma bánatos, szép magyar nótákat énekel.

Mit adott volna, mit adhatott volna ehhez az emlékanyaghoz Párizs, egy párizsi ösztöndíj, még ha egy egész esztendőre elég lett volna is — ami Krúdyról szólván valószínűtlen? Néhány színt bizonyára, néhány nevet, néhány történetet, színhelyet. Valaki azt mondta a minap, hogy talán pár ételreceptet, és hozzátehetjük, hogy néhány borfajtát is. Tágította volna a horizontját? Lehetséges, csak nem tartjuk valószínűnek, hiszen egész tengernyi életművét saját mélységes emlékeiből szőtte, mint a pók a fonalát. Csiszolta volna elbeszélő művészetét, stílusát, hiszen a francia irodalom senkire sem marad hatástalan, aki érintkezik vele? Ezek további feltételezések lehetnek. Tény azonban, hogy mindazok, akikhez fordításokban is eljut, és éppen a franciák művészetét az európai impresszionista próza egyik remekművének kezdik tekinteni.

Katona Judit

NYÁRUTÓ

Diók kis csontos teste koppan,
hallgatom: az ősz már itt neszez.
Zöld karjukat a bokrok összemérik,
én gonddal küzdök. Melyik nehezebb?

A hajnalokat feszes gyeplő fogja,
ablakom szárnyán csontos ág kopog
s a gyermekláncfű lámpása kilobban.
Esőt dobolnak harsány őszdobok.

Krúdy Gyula

MACEDÓNIA

— Akkoriban itt a budai oldalon, a lefelé járó dunai gőzösök kapitányainak még úri hivataluk volt. Menyasszonyt loptak, mielőtt a hajó elindult volna az Al-Duna felé, és Baján vagy már Mohácsnál az új menyecske főzte a halakat, amelyeknek mindig bőviben voltunk, amikor a folyó ama különös hullámait kezdi vetni, amely hullámok igen hasonlítanak a tavaszi felhőkhöz. Ezek a tavaszi halak az igaziak, mert még tudatlanok, a hajóm járását valamely szenvedélyes cselekedetnek vélik, megbolondulnak a legrégibb gőzös kerekeinek forgásától is, pedig a Macedónia kerekei már régen nem tudtak új nótát mondani. Jöttek a halak, a legények vígan halászgattak, és a nászutasokat, akiknek mindig szívesen helyet adtunk a kabinetben, mindig elláttuk minden jóval, pokróccal, párnával, éjszakai nótával, még jó idővel is, de főként dunai hallal, amelynek az íze minden leányszöktetéshez hozzá tartozott. Az isten tudná, hogy miért voltak mindig jobbak a paprikás halak, amikor tilalmas portékát szállítottunk a Macedónián. A lőpor, dinamit, szűzdohány, amit néha vittünk magunkkal: nem kedvesítette meg annyira a dunai halakat, mintha nászutasok bámulták a hajóról a Dunában rengő csillagokat. Valóban, csak krákogni lehet a visszaemlékezéstől, hogy milyen ízük volt akkor a paprikás halaknak, amikor a szél kedvére fújt, a hullámok morogtak a hajó körül, a partőr elszökött az állomásról, de itt maradtak a nászutasok, akiket majd valahol egy másik országban rakunk csak partra.

— A kormányos egy májusi napon főzte a legjobb paprikás halat — mégpedig rácosan, hogy bármely óhitű pap is meg lehetett volna elégedve, ha általában papokat felszedtünk volna a Macedóniára. Igen, jól emlékszem erre a napra, sokkal több dolgunk volt, mint egyébkor, sok uszályhajóval találkoztunk, rendetlenül ment a szolgálat, a hajókormányosnak valamiképpen eszébe jutott már korán reggel megkóstolni azt a vörösbort, amelyet vacsora utánra szántunk, kiváló karlócai ürmös volt, nádfonatú korsóban helyeztük el, mint az ilyen bor megérdemli, és persze, nászutasok voltak a hajónkon, akik a legénységet zavarták. Valamely zongoramester szöktette el egy budai kocsmáros leányát — de hát én kapitány létemre, nem törődhettem mindenféle csekélységgel. A fiatal párnak helyet adtam, azután a legényeket figyelmeztettem, hogy ne ordítozzanak, nem is volt semmi bajunk úgy Pentelélig, amikor régi kormányosomon erőt vett a borital, és a Macedóniát homokzátonyra vitte.

— Hát ez már nem volt a szerződésben. A Macedónia állott. Éjfélig ugyanis, amíg magam láttam el a szolgálatot: a kocsmároskisasszony veszekedett újdonsült férjével, fojtogatta a torkánál fogva, és minden öt percben azzal rémitgette a csendes éjszakát, hogy most már mi történik vele, amikor búcsú nélkül elhagyta öreg szüleit, akik mindenről gondoskodtak, amíg a zongoramester be nem tolakodott a családba. Varrógépet vettek, ruházatot adtak, udvarlók előtt szemet hunytak, és csak ritkán korholták. — Éjfél után a zongoramester kezdett sokkal magasabb hangon beszélni, mint amilyen hang a Macedónián megengedhető. Verni kezdte a kisasszonyt, mert mint mondá, az ő anyja bábaasszony volt a Tabánban, és örökségül hagyta rá, hogy a feleségét már az első éjszakán hozzászoktassa a veréshez.

— Jérum — mondtam magamban — ezek az én vendégeim, akik a szerelem, a becsület és a barátság álarca alatt költöznek vala hajómra, hogy itt mentve legyenek minden földi bajtól, ugyancsak megfeledkeznek magukról.

— Hajnaltájban már felváltva szidalmazták egymás szüleit, a zongoramesternek az anyósa ellen volt kifogása, aki előbb-utóbb megmérgezi a [illegible]jét. Míg az ifjú asszony az apósát szidalmazta, aki [illegible] életében alattomos gaz[illegible] volt, és illetlen dolgokról beszélt négyszemközt.

— Hiszen szép az élet, különösen a Macedónián, ahol mindig a legnagyobb egyetértésben éltünk legényeimmel, a kormányossal, a tiszttel, az ellenőrrel, ellenben ez az éjszakai pörpatvar megzavarta nyugalmunkat. Künn álltunk a nagy Dunán, ahol a folyam valóban ízletes, kedves, örömös kezd lenni, szigetecskék